

РОЗВ'ЯЗАННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ ПІСЛЯВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Питання інституційної трансформації банківських систем досліджують такі іноземні та вітчизняні вчені як L.Banda, D.Bianchini, G.Epstein, G.Kolodko, R.Robertson, P.Rose, О.Білорус, В.Геець, А.Гриценко, А.Дробязко, І.Д'яконова, Т.Єфіменко, Я.Жаліло, А.Нікітін, С.Кораблін, І.Краснова, Т.Кричевська, В.Корнєєв, В. Міщенко, Л.Примостка, В.Шапран, О.Яременко та інші.

Як розглядалося нами у попередніх дослідженнях «трансформаційний процес у банківських системах має нелінійну динамічну багатофакторну природу, яка виступає одночасно і як процес, і як результат впливу екзогенних та ендегенних факторів» [1, с.280]. Інституційні суперечності шляхів післявоєнної банківської трансформації можна розділити за рушійними силами на зовнішні та внутрішні, що протилежно впливають на діючих акторів національної банківської системи:

1) банки, якими володіє глобальний фінансовий капітал, який є екзогенним фактором зовнішнього впливу на локальну банківську систему;

2) банки спеціалізовані, що засновані державою для виконання стимулюючих неринкових або соціальних ендегенних функцій та універсальні комерційні - у власності національних гравців ринку фінансових послуг або вимушено націоналізовані державою під час банківських криз.

Перша група акторів впливу мають крім загальної (декларованої в Статутах та бізнес-планах) експліцитної мети отримання прибутку від банківської діяльності ще й імпліцитні цілі, які часто не декларуються, але їх виконання входить навіть до внутрішніх показників ефективності роботи цих банківських установ. Зокрема, такими цілями для глобальних гравців є захват частки фінансового, в першу чергу банківського ринку, шляхом цінової та нецінової конкуренції з місцевими банками, більш слабкими у плані можливостей докапіталізації. Посилення впливу іноземного банківського капіталу на центральні банки держав та їх фінансові мега-регулятори проводиться прямим та/або непрямым чином через співробітництво із МФО.

Такий екзогенний вплив пропонуємо поділити на кредитну та програмну складові. Надання вкрай необхідних під час війни та післявоєнної відбудови кредитів від МВФ, МБРР, ЄБРР, ЄІБ та МФК обумовлюються виконанням списку жорстких заходів, обмежень та нормативів регулювання, які стосуються як фінансового, так і нефінансового секторів. Це ставить локальний банківський сектор у позицію інституційної неконкурентоздатності та призводить до його скорочення чи навіть повного домінування іноземного банківського капіталу на внутрішньому ринку.

Непрямим чином трансформація відбувається через запровадження всіх нових обмежень для клієнтів банків через механізми ФАТФ, посилення вимог фінмоніторингу та комплайенсу походження коштів клієнтів. Завдяки зовнішньому впровадженню глобальної концепції «незалежності центрального банку» від держави, яка є його засновником та гроші якої він емітує, і як наслідок такого інституційного відчуження владні інститути країни втрачають реальний вплив на рішення та монетарну і регулятивну політику керівництва центробанку, навіть під час війни, особливо у стані «безраддя» НБУ[2, с.97], де продовжується інституційний клінч між Правлінням та Радою Нацбанку. Суперечності 2023 року між НБУ та Мінфіном в частині валютного курсу та рівня ключової ставки НБУ – наочний практичний приклад застосування цієї теорії протиріч локально-глобальної взаємодії. [3].

В подальшому здійснюється впровадження формальних інституційних змін у банківське законодавство та підзаконні нормативні акти фінансових регуляторів таких змін що призводять до націоналізації чи примусової ліквідації або до добровільного закриття і виходу з ринку місцевих банківських структур, які не в змозі виконати надмірно і передчасно змінені банківські нормативи ризику та достатності капіталу, зважені на ризики та надлишкового нагляду. На завершальному етапі розчищення регуляторами місцевого ринку суттєво підвищуються показники концентрації банківського капіталу у системі та здійснюється фазовий перехід від домінування державних та іноземних дочірніх банків, що були під юрисдикцією державних регуляторів до системи із переважанням де-юре філій головних транснаціональних банків, що регулюються ззовні. Локальні центробанки або мега-регулятори фінансового ринку лишаються важелів впливу на банківську систему держави із переважанням де-юре місцевих, але де-факто іноземних банків та філій транснаціональних банків.

Висновок, який випливає з аналізу зовнішніх ризиків для державно-приватної структури банківської системи України – у 2024-25рр. буде найбільш дієвою третя складова 3D циклу розгортання фінансово-економічної кризи[4, С.377]: *девальвація-дедоверизація-десуверенізація*, коли Україна як держава втрачає частину формального суверенітету як інститут та, поряд з цим за діалектичними законами з'являються і певні нові можливості.

Чи будуть якісь структурні елементи зовнішнього управління корисними для відновлення відтворювальної динаміки в економіці України? Це потребує додаткових спеціальних досліджень щодо оптимального рівня де суверенізації у період структурних трансформацій. Післявоєнний досвід Японії ясно показав, що злам колишньої моделі управління, в тому числі демонополізація та деолігархізація реальної економіки та використання системи державних банків для відбудови та випереджаючого розвитку пріоритетних галузей [5, с.260], може зіграти вирішальну роль у структурних реформах, які суверенні уряди України не починали більше 25 років. Державний банківський капітал відіграватиме стабілізуючу, стимулюючу та розвиваючу функцію на різних фазах економічного циклу. За умов подолання присвоєння функцій держави окремими групами впливу в рамках агентської проблеми та боротьби із

корупцією у державних банках вони можуть виконувати спеціалізовані задачі структурного відтворення економіки, що не можуть бути ефективно виконані іноземними та приватними українськими комерційними банками.

Висновки. На нашу думку, можливі два шляхи розв'язання таких суперечностей післявоєнної банківської трансформації в Україні:

1) **зовнішньо-контрольований** – залучення Групи Світового банку, ЄБРР, KfW, Європейського інвестиційного банку та Банку розвитку Ради Європи, до якого Україна приєдналася у 2023р.[6], для фінансування проєктів відновлення України, приватизація наявних державних банків на користь входження іноземного капіталу, інституційна зміна структури банківського сектору в Україні зі зменшенням до не впливової частки національного приватного банківського капіталу;

2) **національно-вкорінений** шлях – підтримка легального національного банківського капіталу, ефективна післявоєнна приватизація державних банків через застосування народного ІРО) із залученням МФО як міноритарних акціонерів, комплекс законодавчих та нормативних інституційних змін в корпоративному управлінні державною часткою банківської системи шляхом створення у 2025 році об'єднаної ефективної Держбанківської групи України.

Список використаних джерел:

1. Економічні суперечності глобалізації та локалізації в умовах гібридної війни та післявоєнної реконструкції: монографія / за ред. академіка Гриценка А. А.; НАН України, ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”. – Електрон. дані. – К., 2022. – 636 с. Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Ес-superech-globaliz-talocalizv-umomah-gibryd-viyny.pdf>

2. Прозоров Ю. В. Рада НБУ як інститут незалежності центрального банку при проведенні суверенної монетарної політики / Гальчинські читання : зб. матер. міжнар. наук. конф. (м. Київ, 2 листоп. 2023 р.) / упоряд. А.Л. Дешко; за ред. Я.А. Жаліла. – Київ: НІСД, 2023. с.96-98 DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-confproceed.2023>

3. Шапран В. Помилки НБУ та девальвація гривні. 17.07.2023. Режим доступу: <https://investory.news/vitalij-shapran-pomilki-nbu-ta-devalvaciya-grivni/>

4. Відтворювальна динаміка економічних систем: інститути та діяльність: монографія / за ред. А. А. Гриценка. Київ: ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», 2018. С. 349-394 URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/297.pdf>

5. Джонсон Чалмерс. Японське економічне диво. Як професійна влада та бізнес збудували провідну економіку світу / пер. з англ. Р.Клочко. – К.: Наш Формат, 2022. 456 с.

6. Ukraine completed the accession process and became the CEB's 43rd member state on Thursday, 15 June 2023. URL: <https://coebank.org/en/news-and-publications/news/ukraine-joins-ceb/>